

Socialtjänstens behov av kunskapsunderlag

En kartläggning

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

ISBN 978-91-7555-282-8
Artikelnummer 2015-2-49

Publicerad www.socialstyrelsen.se, februari 2015

Förord

Att ha kännedom om de professionellas behov är en grundläggande komponent i arbetet med att ta fram relevanta kunskapsunderlag. Under 2012 och 2013 har Myndigheternas samverkansgrupp (MSG) kartlagt hälso- och sjukvårdens behov genom en insamling av vissa berörda aktörers synpunkter. Som ett led i detta har Socialstyrelsen i samråd med SKL gjort en liknande kartläggning av socialtjänstens behov under 2014.

I den här kartläggningen har bland annat ett slumpvis urval av socialtjänstens enhetschefer, ett antal FoU-enheter, myndigheter och universitet fått bidra med de behov som de upplever. Här presenteras kartläggningens resultat och idéer om hur framtida kartläggningar skulle kunna utvecklas.

Ett stort tack riktas till alla respondenter som bidragit till kartläggningen, och till SKL som var med i kartläggningens inledande diskussioner.

Linnéa Järpestam har varit ansvarig för kartläggningen. Arbetet har genomförts tillsammans med Johan Glad, båda från enheten för kunskapsutveckling. Chef för enheten kunskapsutveckling är Knut Sundell.

Stockholm i januari 2015

Agneta Holmström

Tf. avdelningschef

Avdelningen för kunskapsstyrning

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Inledning	8
Genomförande	9
Resultat	13
Jämnt utspridda behov	13
Behov uppdelat för respektive verksamhetsområde	14
Slutsatser och diskussion	28
Bilaga 1. Kontaktlista	33

Sammanfattning

Socialstyrelsen har för första gången kartlagt socialtjänstens behov av kunskapsunderlag. Frågor har ställts till ett antal slumpvis valda enhetschefer inom socialtjänsten, ett antal FoU-enheter, myndigheter, universitet, yrkesföreningar, fackförbund, föreningar för privat respektive idéburen vård- och omsorg samt SKLs samordnare för socialtjänstens olika områden. Utskicket nådde sammanlagt 446 personer och organisationer. Den totala svarsfrekvensen uppgår till knappt 50 procent. Med anledning av materialets låga svarsfrekvens kan varken prioriteringar, slutsatser eller vidare analyser låta sig göras. Resultaten visar att:

- Det finns behov av kunskapsunderlag inom samtliga av socialtjänstens områden, dock med en tyngdpunkt inom områdena äldre, funktionshinder samt barn och unga.
- Det finns många olika typer av behov inom socialtjänstens områden, men återkommande teman rör insatser och arbetssätt, utredning och dokumentation samt uppföljning.
- Svaren från socialtjänstens enhetschefer skiljer sig från övriga organisationers svar på några punkter. Enhetscheferna anger fler behov för klienter med multiproblematik och juridiska problem relaterade till det dagliga arbetet.
- Svaren från övriga organisationer skiljer sig från enhetschefernas svar på några punkter. Övriga organisationer anger fler behov kring uppföljnings- och implementeringsarbetet.
- Många av de behov som anges har redan existerande kunskapsunderlag, framtagna av Socialstyrelsen eller andra organisationer.

Inledning

Att ta fram kunskapsunderlag åt verksamheter är en viktig del av arbetet med kunskapsstyrning. I Socialstyrelsens modell för kunskapsstyrning ingår behovs- och problemanalys och det är därför viktigt att undersöka verksamheternas behov för att kunna ta fram relevanta kunskapsunderlag. För att kunskapsunderlagen ska vara målgruppsanpassade i större omfattning är professionens åsikter och erfarenheter av största vikt.

Försommaren 2014 påbörjade Socialstyrelsen en dialog med Nationella samverkansgruppen för kunskapsstyrning inom socialtjänsten om att genomföra en kartläggning av socialtjänstens behov av kunskapsunderlag. Initiativet togs mot bakgrund av att myndigheternas samverkansgrupp (MSG) kartlagt behovet av kunskapsunderlag inom hälso- och sjukvården under år 2013 och 2014. Eftersom det är naturligt att fånga upp motsvarande information även för socialtjänstens område, togs beslut om att genomföra en liknande kartläggning. Utgångspunkten var att i största möjliga mån att efterlikna kartläggningen som gjorts för hälso- och sjukvården.

Kartläggningens syfte är att öka kunskapen om socialtjänstens behov för framtida prioritering av myndighetens arbete med nationella kunskapsunderlag.

Frågeställning 1: Vad har socialtjänsten för behov av kunskapsunderlag?

Frågeställning 2: Är hälso- och sjukvårdens upplägg för kartläggningen lämpligt även för socialtjänstens målgrupper?

I denna rapport beskrivs först hur materialet har samlats in. Därefter redovisas hur det inkomna materialet är fördelat över ett antal definierade kategorier och med en mer utförlig beskrivning av vilka behov som framkommit. Avslutningsvis diskuteras vilka slutsatser som kan dras av resultatet och om upplägget är användbart för att identifiera socialtjänstens behov av kunskapsunderlag framöver.

Genomförande

Sommaren 2014 sändes en elektronisk enkät i samråd med SKL till socialtjänstens enhetschefer i 80 slumpmässigt utvalda kommuner. De tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö har på grund av sin storlek delats upp i stadsdelar, varje stadsdel räknas sedan i urvalet som en kommun. Enkäten skickades via ett enkätverktyg till 383 slumpmässigt utvalda enhetschefer inom socialtjänstförvaltningen. Chefer för utförarsidan inkluderades inte. Fyra utskick nådde aldrig sin mottagare på grund av ”avslutad och ännu ej tillsatt tjänst”. E-postadresserna till cheferna fanns tillgängliga på myndigheten sedan tidigare undersökningar. Enkäten bestod av tre frågor; 1; om det upplevdes finnas behov av något kunskapsunderlag, 2; i så fall inom vilket område eller i vilken situation detta behov uppstår och 3; vilken målgrupp som skulle vara aktuell för det tänkta kunskapsunderlaget. Varje respondent gavs möjligheten att ange upp till tre upplevda behov. Enkäten skickades ut i slutet av juli och efter första utskicket sändes tre påminnelser. Datainsamlingen för enhetscheferna pågick fram till mitten av september 2014.

I september 2014 ställdes samma frågor genom ett e-postutskick till ett antal FoU-miljöer, socionomutbildningar, myndigheter, yrkesföreningar, fackföreningar, samordnare på SKL och föreningar för idéburen och privat vård- och omsorg. Organisationerna ansågs vara relevanta eftersom de berör socialtjänsten eller socialtjänstens professioner på ett eller annat sätt. Utskicket var inte adresserat till specifika personer utan till mottagarna som organisation. Mottagarna av e-posten var chefer, prefekter, programansvariga, ordföranden, registratorer eller liknande. Mottagarna ombads att med hjälp av sina organisationer svara på frågorna för så många av socialtjänstens områden som möjligt, för att sedan återkomma med svaren i ett samlat dokument. Det gavs ingen begränsning för hur många behov som fick anges, däremot bads respondenterna begränsa svaret till cirka en A4-sida. Efter första e-postutskicket sändes en påminnelse. Datainsamlingen för övriga organisationer pågick mellan september och oktober 2014.

Metodval

Utgångspunkten för metodvalet var att efterlikna kartläggningen av hälso- och sjukvården så långt som möjligt. Detta eftersom någon motsvarande kartläggning ännu inte gjorts för socialtjänsten. Vid konstruktion av frågeformuläret fördes en diskussion om användandet av öppna svar. Nackdelen med öppna svar är att svaren kan bli oprecisa och mycket generella, men fördelen är istället att respondenterna inte styrs in i svar av specifika kunskapsunderlag. Fördelarna ansågs väga tyngre än nackdelarna.

Respondenterna

Socialtjänstens enhetschefer är en central målgrupp för att svara på frågan om behov av kunskapsunderlag inom socialtjänsten. För att täcka socialtjänstens hela verksamhetsområde kontaktades socialkontorens samtliga enhetschefer i de valda kommunerna.

Som komplement till enhetscheferna kontaktades ett antal övriga organisationer som ansågs relevanta:

- 27 FoU-enheter, samtliga medlemmar i intresseföreningen FoU-välfärd.
- Samtliga av landets 15 socionomutbildningar.
- 6 samordnare på SKL, kontaktades med hjälp av en SKL-anställd.
- 7 myndigheter som på något sätt berörs av socialtjänstens arbete.
- 6 yrkesföreningar för relevant personal.
- 3 fackföreningar för socionomer och andra kommunalt anställda professioner.
- 2 organisationer för idéburen respektive privat vård- och omsorg.

För fullständig kontaktförteckning, se bilaga 1.

Antal respondenter

Av de 379 enhetschefer som fick förfrågan om att delta i kartläggningen startade 227 (60 procent) enkätverktyget. Av dem var det 50 personer som aldrig fullföljde enkäten. De återstående 177 personerna som avslutat enkäten räknas som antal respondenter, vilket ger en slutgiltig svarsfrekvens på 47 procent. Enhetscheferna fick svara på vilka områden de arbetar med. Här anges hur många procent av respondenterna som uppgett att de arbetat inom respektive verksamhetsområde: funktionshinder; 42 procent, psykisk hälsa; 41 procent, barn och familj; 41 procent, missbruk; 36 procent, äldre; 31 procent, ekonomiskt bistånd; 31 procent, hemlöshet; 28 procent, våld; 10 procent, asyl; 25 procent och annat; 10 procent. Sammalagt överstiger detta 100 procent eftersom chefer ofta har ansvar för flera verksamhetsområden.

Tabell 1. Antal mottagare respektive respondenter

Mottagargrupp	Mottagare	Respondenter		Antal behov
	n	n	procent	n
Enhetschefer	379	177	47	176
FoU-enheter	27	17	63	109
Socionomutbildningar	15	7	47	46
SKL-samordnare	7	1	14	8
Myndigheter	7	4	57	33
Yrkesföreningar	6	3	50	11
Fackföreningar	3	0	0	0
Övriga organisationer	2	0	0	0
Totalt	446	209	47	383

För FoU-enheterna, socionomutbildningarna, myndigheterna och yrkesföreningarna ligger svarsfrekvensen på ungefär 50 procent. Fackföreningarna

och organisationerna för idéburen och privat vård- och omsorg lämnade inte in något svar, se tabell 1.

Av de 177 enhetscheferna var det 40 personer som angav att de inte ser några behov av kunskapsunderlag. De 137 enhetschefer som såg behov av kunskapsunderlag svarade i genomsnitt med 1,3 behov. Respondenterna från de övriga organisationerna beskrev desto fler behov, i genomsnitt 6,5 behov var.

Definition av kategorier

Det inkomna materialet har kategoriserats på två sätt, dels efter vilket av socialtjänstens område behovet berör samt efter vilken typ av innehåll behovet har. Kategorierna för behovets typ av innehåll har konstruerats för redovisning av resultatet i denna rapport. En förenklad form av manifest innehållsanalys användes för att skapa kategorierna (Graneheim & Lundman, 2004). Först delades respondenternas text in i meningsbärande enheter, t.ex. meningar eller stycken som var relaterade till behov av kunskapsunderlag. Därefter kondenserades dessa meningsbärande enheter och kodades. Koderna undersöktes sedan i förhållande till likheter och skillnader och sorterades in i kategorier.

Kategorierna är de som ansågs täcka upp materialet bäst, men på grund utav materialets bredd är de ändå inte heltäckande. Nedan finns kategorierna för behovens typ av innehåll definierade.

- Utredning och dokumentation. Behov som rör utredningsarbete och tillhörande dokumentation. Dokumentation kan innefatta hur och vad som skrivs i klienters journalföring och användning av olika termer och begrepp. Utredning kan exempelvis innefatta bedömningsmetoder eller utredningsarbete generellt.
- Uppföljning. Behov som avser uppföljning inom både beställar- och utförarverksamhet. Uppföljning kan ske både på klient- och verksamhetsnivå.
- Insatser och arbetssätt. Behov som avser det som beställarverksamheten beslutat att ge till klienten eller brukaren. Innehållet kan skifta beroende på mottagargrupp, exempelvis kan missbrukare ta del av ett behandlingsprogram och personer med funktionsnedsättningar ta del av insatsen ”gruppbostad”. Inom gruppbostadens ramar ryms även fler insatser och arbetssätt, som exempelvis metoder för bemötande, som i den här rapporten också kategoriserats som insatser och arbetssätt.
- Samverkan och ansvar. Behov som rör antingen samverkan och ansvarsfördelning mellan eller inom olika organisationer.
- Juridisk kunskap. Behov som rör kunskap om lagar, rättsfall eller annan juridisk kunskap.
- Multiproblematik. Behov som rör klienters eller brukares multiproblematik. Kategorin kan exempelvis innefatta missbrukare med psykiska problem, personer med funktionsnedsättningar som har spelberoende eller personer som har psykisk ohälsa och demenssjukdom.
- Anhöriga. Behov som rör anhöriga till klienter eller brukare.

- Brukarmedverkan. Behov som rör brukares möjlighet till delaktighet inom myndighetsutövning samt vård- och omsorg.
- Implementering. Behov som rör exempelvis stöd för införandet av nya metoder eller målgruppsanpassade kunskapsunderlag.
- Kompetenshöjning. Behov som rör kompetenshöjning inom något av socialtjänstens områden. Kategorin är bred och kan exempelvis innefatta behov av större kunskap om ensamkommande barn eller hur missbruk påverkar föräldrars omsorgsförmåga.

I resultatet delas svaren upp mellan enhetscheferna och övriga organisationer eftersom respondenterna troligtvis haft olika möjligheter att ge svar till följd av en kombination av tidsbegränsningar och svarsformulärens olika format. Enhetscheferna svarade i en elektronisk enkät och övriga respondenter fick möjligheten att sammanställa olika kollegors kunskaper i ett dokument.

Resultat

Resultatet är uppdelat i två delar, i den första delen redovisas det kategoriserade resultatet i tabeller och i den andra delen återges resultatet i en tabell samt i textform. I de två första tabellerna redovisas resultaten i grova drag, uppdelat på enhetschefer och övriga respondenter. I resultatets andra del ges en mer detaljerad tabell för samtliga respondenter gemensamt. Sedan återges behoven i textform, uppdelat på område och typ av innehåll, likaså här för alla respondenter gemensamt.

Jämnt utspridda behov

Tabell 1. Antal gånger behov nämnts (n) och relaterad andel (procent) uppdelat på respondenter och sakområde

	Behov nämnt av enhetschefer		Behov nämnt av övriga organisationer	
	n	procent	n	procent
Psykisk hälsa	29	16	6	3
Barn & unga	27	15	33	16
Funktionshinder	24	14	44	21
Äldre	23	13	48	23
Asyl	22	13	7	3
Ämnesövergripande	17	10	38	18
Ekonomiskt bistånd	14	8	2	1
Missbruk	10	6	19	9
Våld	6	3	2	1
Hemlöshet	4	2	8	4
Totalt	176	100	207	100

Enhetscheferna anger behov någorlunda väl fördelat mellan socialtjänstens områden, med minst andel behov för de mindre verksamhetsområdena, se tabell 1. Övriga respondenter lägger förhållandevis mer tyngdpunkt på områdena äldre, funktionshinder och barn och unga, och desto mindre på ekonomiskt bistånd, våld och psykisk hälsa. Respondenterna skiljer sig särskilt från varandra när det kommer till andel behov inom psykisk hälsa, asyl och ekonomiskt bistånd, där enhetscheferna anger fler behov.

Tabell 2. Antal gånger behov nämnts (n) och relaterad andel (procent) uppdelat på respondenter och typ av behov.

	Behov nämnt av enhetschefer		Behov nämnt av övriga organisationer	
	n	procent	n	procent
Utredning & dok.	25	14	44	21
Uppföljning	4	2	18	9
Insatser & arbetsätt	51	29	59	29
Samverkan & ansvar	27	15	23	11
Juridik	8	5	0	0
Multiproblematik	21	12	7	3
Anhöriga	4	2	1	0
Brukarmedverkan	1	1	7	3
Implementering	0	0	11	5
Kompetenshöjning	32	18	29	14
Strukturer för kunskap	0	0	5	2
Övrigt	3	2	3	1
Totalt	176	100	207	100

Insatser & arbetssätt, utredning & dokumentation och samverkan & ansvar är tre starkt återkommande behov hos samtliga respondenter, se tabell 2. De största skillnaderna mellan respondenterna ses i kategorin, där enhetscheferna angett fler behov än övriga målgrupper. Gällande uppföljning råder omvänt förhållande då enhetscheferna angett färre behov än övriga organisationer.

Behov uppdelat för respektive verksamhetsområde

I tabell 3 nedan redovisas att behoven finns utspridda mer eller mindre över alla kategorier. Generellt kan sägas att det som skiljer de olika respondenternas svar åt är att enhetscheferna gett kortfattade bidrag till kartläggningen och att övriga respondenter ofta bekräftat enhetschefernas svar, men också fyllt på med mer detaljerad information. Genom att slå samman de olika respondenternas svar byggs en mer informativ bild upp. Med anledning av detta kommer resultatets andra del beskriva behoven gemensamt för samtliga respondenter.

Tabell 3. Antal gånger behovet nämnts fördelat på område och typ av innehåll – samtliga respondenter

Område	Utredning & dok.	Uppfölj.	Insatser & arbetssätt	Samverkan & ansvar	Juridik	Multiprob.	Anhörig	Brukarmed.	Implemen- tering	Kompetens- höjning	Strukturer kunskap	Övrigt	Totalt
Ämnesöver- gripande	8	10	6	10	1	1	1	1	6	4	4	3	55
Äldre	12	4	16	4	3	9	2	3	3	13	1	1	71
Funktions- nedsättning	8	4	22	6	3	11	1	2	0	11	0	0	68
Barn & unga	21	3	23	7	0	0	0	1	0	5	0	0	60
Psykisk hälsa	5	0	15	4	1	6	0	0	0	4	0	0	35
Missbruk	2	0	11	4	0	1	1	1	2	7	0	0	29
Asyl	2	0	6	10	0	0	0	0	0	9	0	2	29
Ekonomiskt bistånd	3	0	5	3	0	0	0	0	0	5	0	0	16
Hemlöshet	4	1	4	2	0	0	0	0	0	1	0	0	12
Våld	4	0	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	8
Totalt	69	22	110	50	8	28	5	8	11	61	5	6	383

Nedan följer en redovisning av behoven för respektive verksamhetsområde i textform. Det första området, ämnesövergripande, är sådana behov som respondenterna inte kopplat till ett specifikt sakområde. Sedan följer resterande områden, där det område som fått flest nämnda behov presenteras först, därefter det behov som fått näst flest behov, och så vidare. Behoven inom respektive område följer sedan samma ordning, där den kategori av behov som nämnts flest gånger presenteras först och så vidare. För att ett behov ska beskrivas i texten krävs att minst tre respondenter nämnt behovet, se tabell 3.

Att fråga om kunskapsunderlag med öppna svarsalternativ är att anta ett brett angreppssätt, i många fall har respondenterna pekat på behov på skilda nivåer och av olika karaktär. I enlighet med respondenternas svar visar även sammanställningen på bredd och viss spretighet.

Ämnesövergripande behov

I resultatet finns ett antal återkommande behov som sträcker sig över större delar av socialtjänstens fält.

Uppföljning

Det finns behov av bra planerings- och uppföljningsverktyg, både för socialtjänstens kärnverksamhet och för behandlingsverksamheter, grupp- eller äldreboenden. Det behövs också kunskapsunderlag som sammanställer vilka metoder för uppföljning som finns och konkritisera uppföljningens tillvägagångssätt.

Samverkan och ansvar

Många eftersöker kunskapsunderlag som beskriver hur olika myndigheters regelverk, ansvarsområde och arbetssätt ser ut. Dels behövs kunskapen för ärenden där olika organisationer samverkar direkt med socialtjänsten, men likaväl för att olika aktörer och professioner ska få bättre kunskap om varandras arbete. Ett väl fungerande samarbete förutsätter ofta en god förståelse för andras uppdrag och arbetssätt. Myndigheter och organisationer som nämns som exempel är Försäkringskassan, Migrationsverket, Arbetsförmedlingen, Hälso- och sjukvården och grund- och gymnasieskolan. En mer specifik situation där det finns behov av kunskapsunderlag för samverkan är överflyttning av ärenden mellan kommuner, i dagsläget råder ottydlig kring vilken kommun som har uppföljningsansvaret då överflyttning sker.

Utredning och dokumentation

Det finns ett generellt behov av att öka kunskapen i dokumentation- och utredningsarbetet för professionerna inom socialtjänsten. Socialtjänstens enhetschefer önskar stöd i arbetet, bland annat beskrivs en oro att systematiska bedömningar i dagsläget görs på ett mycket godtyckligt sätt varför insatsers effekter också blir svåra att följa upp. Tillsynen och andra organisationer har också uppmärksammat behovet, då dokumentationen och även ledningssystemen visat sig fungera bristfälligt. Dessutom nämns behovet av en gemensam tolkning av stora delar av de begrepp som ryms inom dokumentationen för socialtjänstens arbete, i nuläget finns en mängd olika tolkningar av samma begrepp. Begrepp som nämns är genomförandeplan,

arbetsplan, handlingsplan, individuell plan, vårdplan, social praktik, arbetspraktik, omsorgssvikt med mera.

Insatser och arbetssätt

Det finns behov av mer kunskap och forskning om vilka arbetsmetoder och insatser som är effektiva samt relevanta för socialtjänstens olika målgrupper. Det eftersöks allt från fördjupade analyser och jämförelser mellan olika behandlingar till metoder för bemötande och samtal. Det finns en förhoppning om att smarta IT-lösningar och e-tjänster skulle kunna användas för arbetet i vissa delar av socialtjänstens arbete och här behövs också kunskapsunderlag.

Implementering

En respondent menar att det primära problemet idag inte är brist på vare sig kunskap eller kunskapsunderlag. Den stora utmaningen för kommunerna är att ta till sig den befintliga kunskapen, i form av forskning, vägledningar, propositioner med mera. Det finns en önskan om att Socialstyrelsen ska tillgodose kommuner med kunskap och stödmaterial i implementerings- och förbättringsarbete. Det eftersöks också webbaserade alternativ för de kommuner som inte har tid eller resurser att åka till eventuella utbildningsplatser. Sådant stödmaterial behövs även för att verksamheter och kommuner ska kunna arbeta enligt en evidensbaserad praktik. På grund av resursskäl är det på vissa håll i landet svårt att anordna sådana utbildningar regionalt.

Kompetensutveckling

Istället för konkreta kunskapsunderlag lyfts ofta kunskaps- och kompetensluckor hos personal inom socialtjänstens område. Dessa luckor finns bland annat inom juridik och relevanta lagar samt inom enklare statistisk och uppföljningsmetodik. En chef eftersöker även en vägledning för hur en generell kompetenssatsning eller kompetenstrappa skulle kunna se ut för socialsekreterare och biståndsbedömare. Med hänvisning till den relativt lågutbildade personalen inom funktionshinder och äldreomsorgens utförarverksamheter finns behov av ett allmänt kompetenslyft, samt en bättre undersköteskautbildning.

Strukturer för kunskapsförmedling

Inom ramen för en evidensbaserad praktik eftersöks ett bibliotek eller en kunskapsbank för att socialtjänstens personal ska få tillgång till att söka aktuell forskning. Det eftersöks också stöd för hur professionen ska kunna ta till sig och värdera den vetenskapliga kunskapen.

Äldre

Följande behov är återkommande bland respondenternas svar som avser äldreområdet.

Insatser och arbetssätt

Det finns behov av att samla och sprida kunskapsunderlag om insatser och arbetssätt inom äldreomsorgen. Särskilt efterfrågas förebyggande arbetssätt, till exempel för att förebygga fall, så att den äldre ska förbli frisk så länge som möjligt. Det framkommer också att det finns ett behov av att fokusera på

den sociala delen i äldreomsorgs insatser, i kontrast till den medicinska. Som metoder för gott bemötande, vikten av att få gå på en konsert eller likande. Det finns även behov av att ta fram kunskapsunderlag för den digitala teknik som finns på området. En respondent har tagit upp behovet av att även utveckla hemtjänstens arbetsmetoder och insatser.

Utredning och dokumentation

Äldreområdet har behov av stöd och underlag för dokumentation, utredning och bedömningsmetoder. Specifikt påpekas behov av stöd för Äldres behov i centrum (ÄBIC). Ytterligare behov som visat sig vid tillsyn är en mall för Lex Sarah. Trots beskrivning i den befintliga handboken saknas ofta uppgifter i lex Sarahanmälningarna, som därför leder till kompletteringar. Inom äldreområdet finns också en rad begrepp som behöver definieras för att kunna särskiljas, exempelvis vårdplan och genomförandeplan. Det eftersöks också bättre metoder för enkel, systematisk social dokumentation.

Kompetenshöjning

Socionomer inom äldreområdet har behov av att utveckla sin kompetens vad det gäller att sammanställa och analysera de insatser som ges till äldre. Kompetensen behövs bland annat för att kunna följa upp alla de insatser som ges, men också för att kunna redovisa hur verkligheten ser ut och kunna argumentera för förbättringar. Respondenter uppger också att de eller deras kollegor som arbetar med äldre behöver större kunskap om demens. Det hävdas dock att det inte enbart är dessa personalgrupper som behöver öka sin kunskap. Eftersom Alzheimers sjukdom räknas som en förvärvad hjärnskada ska dessa personer ges rätt till daglig verksamhet enligt LSS. Därför behöver även personal på dagliga verksamheter, som vanligtvis inte arbetar med Alzheimerssjuka patienter, öka sin kunskap om demenssjukdomen. Bland svaren framförs också en kritik till den nuvarande undersköterskeutbildningen. Enligt respondenterna finns behov av att upprätta en bredare och bättre undersköterskeutbildning. Det finns också behov av att inom äldreomsorgen anställa fler sjuksköterskor med specialistinriktning äldrevård.

Multiproblematik

Ett återkommande behov är kunskapsunderlag om de äldres psykiska hälsa. Kunskapen behöver ökas för att berörd personal ska kunna bidra till en bättre hälsa hos de äldre. Här lyfts både de äldre som fått psykiska problem på senare år och de som sedan tidigare haft en psykisk sjukdom och kanske befinner sig inom socialpsykiatri och nu även fått ålderrelaterade sjukdomar. Motsvarande kunskap behövs för åldersrelaterade sjukdomar i kombination med begåvningsnedsättning eller missbruksproblem.

Uppföljning

Det finns ett behov av ett riktat kunskapsunderlag till nämnderna, då det i dagsläget är oklart om uppföljning ska ske, när den ska ske och hur ofta. Tillsynen har även observerat att det finns behov av kunskapsstöd för arbetet med uppföljning, för både beställar- och utförarorganisationerna.

Juridisk kunskap

Det finns juridiskt svåra situationer som kan uppstå i utredningsarbetet med de äldre. Det kan handla om situationer då de äldre saknar insikt om sina behov, vanligen till följd av demens, eller då äldre med missbruksproblem saknar legal företrädare. Situationen leder till ofta att de äldre motsätter sig hjälp, trots att det enligt biståndsbedömare och anhöriga finns ett uppenbart behov av stöd. Det kan även uppstå relaterade problem då anhöriga blir frustrerade och upplever att socialtjänsten inte gör något för att hjälpa den äldre. Här behövs kunskapsunderlag och utbildning i hur liknande situationer kan hanteras.

Implementering

Det eftersöks underlag för implementering av arbetsätt med mera inom äldreområdet. Bland annat lyfts att det borde finnas nationella vårdprogram för alla områden som har nationella riktlinjer. Det nationella vårdprogram som togs fram för den palliativa vården har uppskattats och förkortat tiden för implementeringen av riktlinjerna. I övrigt eftersöks även kunskap och underlag för implementering av arbetsätt med mera i just äldreomsorgens specifika kontext. Det framförs även att kunskapsunderlagen måste vara mycket lätta att använda, för att personalen ska kunna ta till sig materialet.

Brukarmedverkan

Det framförs också att det finns behov av att utveckla metoder för brukarmedverkan inom äldreområdet. Det eftersöks metoder där individer ges inflytande både på individ- och organisationsnivå.

Funktionshinder

Följande behov är återkommande bland de respondenters svar som avser området funktionshinder

Insatser och arbetssätt

Det efterfrågas metoder för bemötande och förhållningssätt till personer med funktionsnedsättningar. Behovet omnämns generellt för den mångsidiga gruppen inom funktionshinder men även specifikt för brukare utan tal och för de med neuropsykiatriska diagnoser (se även stycket om ”psykisk hälsa”). Det eftersöks metoder och underlag för tydliggörande pedagogik och lågaffektivt bemötande. Det eftersöks också en sammanställning av olika stöd för alternativ kommunikation och däribland kommunikation med hjälp av tekniska lösningar. De finns också behov av kunskap och underlag för vilka aktiviteter som kan utföras för att skapa en meningsfull vardag för personer med funktionsnedsättning.

Dokumentation

Samtliga personalkategorier inom området funktionshinder har behov av utökad kunskap och underlag för arbetet med dokumentation. Detta gäller både dokumentationen av utredning och behovsbedömning på beställarsidan och det dagliga arbetet på utförarsidan. Ett mer preciserat behov som nämns är stöd i utredningsarbetet av barns behov av insatser enligt LSS. Här eftersöks en utredningsstruktur som gör att fokus riktas från föräldrarnas behov till barnens behov. Enligt en respondent är barnutredningar enligt LSS ett

mycket eftersatt område och bör sträva mot att efterlikna BBIC-utredningar. Ytterligare dokumentation som behöver stärkas är den för arbetet med individuell plan och genomförandeplan. Likaså behövs bättre bedömningsmetoder och underlag för enkel och systematisk social dokumentation. Det finns också behov av stöd för ytterligare implementering av Lex Sarah, vilket visat sig fungera bristfälligt vid inspektion.

Multiproblematik

Det eftersöks kunskap i hur det går att motivera och arbeta med brukares hälsa och kost då vissa har problem med både över- och undervikt. Det behövs också mer kunskap kring den problematik som kan uppstå då personer med lättare funktionsnedsättningar ”lever som andra”. De kan då bli utnyttjade och hamna i problem som sexhandel, drogmissbruk och andra former av missbruk. Något annat som efterfrågas är en slags förberedande utbildning för det kommande vuxenlivet. Frågor som skulle kunna tas upp inom ramen för utbildningen är vad LSS-lagen eller insatsen Boende med särskild service enligt LSS innebär. Andra mer generella frågeställningar som önskas inom ramen för en sådan utbildning är hur personerna ska klara av att flytta hemifrån och hur föräldraskap kan fungera med mera. Dessa frågor bör belysas ur ett perspektiv av självbestämmande kontra fara för den enskildes hälsa eller liv. Det eftersöks också kunskapsunderlag riktat till brukarna med begränsad möjlighet att delta på arbetsmarknaden. Underlaget bör innehålla information om rättigheter, regler för ersättning, vilka möjligheter som finns för anpassad ersättning med mera. Andra behov inom multiproblematik är i arbetet med personer som har begåvningsnedsättning i kombination med missbruk och psykisk ohälsa. Det finns också behov av att öka kunskapen om åldrande och demensutveckling för de med funktionsnedsättningar. Det finns också behov att se över om insatser enligt LSS verkligen är de som bäst tillgodoser behoven hos de med neuropsykiatriska diagnoser.

Kompetenshöjning

För den personalgrupp som arbetar på LSS-boenden är utbildningsnivån ofta relativt låg. Här behövs ett generellt kompetenslyft om vad arbetet på LSS-boendet innebär, varför det ska göras och hur det ska utföras. Det finns också behov av att utöka kunskapen om personer med neuropsykiatriska diagnoser inom både beställar- och utförarsidan. Det behövs också kunskap om hur personal, på boende med särskild service, ska kunna förebygga hot och våld från brukare, vilket en respondent benämner som kunskap i konflikthantering. Men det finns även behov av kunskap i att hantera situationer då brukare blir utsatta för hot, våld eller brott av någon utanför den egna organisationen.

Samverkan och ansvar

Inom området för funktionshinder efterfrågas kunskapsunderlag som kan vägleda i hur myndigheter ska samverka på ett bättre sätt och även kunna minimera antalet myndighetskontakter för klienter. Det eftersöks också underlag som förtydligar de ekonomiska ansvarsområdena mellan kommun och landsting, och underlag som förtydligar det gemensamma ansvaret mellan de båda. Från anhörigas sida finns även ett behov av en samordnande

funktion inom socialförvaltningen. En samordnare som kan bidra med kompetens och en överblicksförmåga.

Uppföljning

Uppföljning och utvärdering inom området funktionshinder har visat sig fungera bristfälligt. Det finns behov av kunskap om hur och när uppföljning ska ske. Det eftersöks även bedömningsmetoder och verktyg som underlättar det systematiska uppföljningsarbetet.

Juridisk kunskap

Generellt finns ett behov av att öka kunskapen för berörda personalkategorier inom LSS-lagstiftningen. Mer specifika behov som beskrivs är kunskap om hur personal ska agera då de upplever att anhöriga inte företräder de som bor på boende med särskild service. Det eftersöks rättsligt kunskap som vägledning i dessa möten. Ytterligare rättsligt stöd behövs i frågan kring legalitet att fatta beslut om insatser för vissa personer som saknar legal företrädare.

Barn och unga

Följande behov är återkommande bland de respondenters svar som avser området för barn och unga.

Insatser och arbetssätt

Det finns ett behov av större kunskap om effekter av olika placering- och behandlingsalternativ. Bland annat nämns öppenvårdslösningar, familjehem, nätverkshem och HVB-hem. De placerade barnen som har en neuropsykiatrisk diagnos bör särskilt uppmärksammas. En respondent menar att det behövs mer kunskap för att kunna hjälpa dessa barn och att placeringar kan vara till mer skada än nytta. Något som framförs som kritik är att det saknas rekommendationer om vårdinnehållet för placering utanför hemmet. I övrigt finns det behov av en genomgång av metoder för förebyggande arbete med unga, insatser för omsorgssvikt och evidensbaserade metoder i stort. Det eftersöks specifikt metoder och underlag för arbetet med så kallade ”hemmasittare”, då skolbarn haft hög skolfrånvaro och fastnat i exempelvis datorberoende. Ett annat specifikt behov som tas upp är föräldrastöd och utbildningar som är riktade till de familjer som har det allra svårast. Det kan röra sig om föräldrar med missbruk, kriminalitet, funktionshinder med mera. Det finns tecken på att befintliga insatser ofta går just dessa familjer förbi.

Utredning och dokumentation

Det finns behov av ökat stöd och underlag för arbetet med utredning och dokumentation. En respondent efterlyser nationella riktlinjer för hur vårdnadsutredningar ska skrivas och vad de ska innefatta. Det finns behov av att utforma en struktur för vårdnadsutredningar och att dessa följs av alla kommuner. Inom ramen för utredningar eftersöks också bedömningsmetoder utifrån hot och våld, med fokus på skyddsaspekten för barn. Vidare behövs stöd och utbildningsinsatser för socialsekreterares samtals- och intervjumetodik. Syftet med dessa metoder och utbildningsinsatser ska vara att få familjer mer delaktiga i utrednings- och insatsarbetet. På en mer generell nivå behövs bättre kunskaper i dokumentation inom socialtjänsten, i nuläget råder oklarhet i exakt vad och hur mycket som ska dokumenteras och sparas. Idag finns

också ett stort tolkningsutrymme för begreppen omsorgssvikt och bristande omsorg, vilket tillsammans med kommuners skilda budgetar och utredningsmodeller leder till olika bedömningar kommuner emellan. Dessa begrepp behöver få en tydlig definition.

Samverkan och ansvarsfördelning

Som tidigare nämnts under ämnet psykisk ohälsa behövs bättre underlag och samverkansformer mellan socialtjänst och elevhälsan i skolan. Specifika situationer som nämns är återkopplingen till skolan efter att en skola gjort anmälan. I dagsläget möts skolan ofta av tystnad. Skolan önskar också ett starkare engagemang från socialtjänsten gällande ungas skolgång. Skolan upplever att de själva får vara drivande i att socialtjänsten ska delge informationen. Det finns också behov av starkare samverkan mellan skolor och socialtjänst kring placerade barn, eftersom skolor upplever att de inte får relevant information från socialtjänsten för att kunna ge eleverna adekvat stöd i skolan. Det behövs stöd så att socialtjänsten kan bevaka barns rätt till skolgång, även vid placeringar. Även socialsekreterare och familjerättssekreterare har behov av underlag för bättre samverkan. Ett ytterligare område gäller arbetet med omhändertagna barn, där ett gemensamt kunskapsunderlag för socialtjänst, rikspolismyndigheten, åklagarmyndigheten och landstinget eftersöks. Ett gott omhändertagande av barnen förutsätter att professionerna har förståelse för varandras arbete. Fler områden för samverkan som nämns är mellan kommun och landsting rörande LVU-ärenden och mellan kommun, landsting och skola rörande unga med självskadebeteende.

Kompetenshöjning

Det behövs större kunskap angående arbetet med barn som utsatts för omsorgssvikt. Bland annat finns behov av kunskap om vilken skada som kan uppstå vid olika grader av omsorgsbrist och vilka symptom som kan yttra sig, så att barnen kan fångas upp i ett tidigt skede. Flera personalgrupper uppger att det finns behov av kunskapsunderlag som belyser barn och ungas behov samt deras psykiska hälsa. Socialsekreterare har behov av större kunskap i situationer då barn nekats behandling av barn- och ungdomspsykiatri, socialtjänsten upplever att det då är svårt att möta de unga på ett tillfredsställande sätt.

Uppföljning

Det finns också behov av att sammanställa vilka metoder som finns för utvärdering av insatser och hur olika behandlingsverksamheter skulle kunna använda dessa. Det finns ett intresse att se resultaten av metoder och insatser.

Psykisk hälsa

Följande behov är återkommande bland de respondenters svar som avser området psykisk hälsa.

Insatser och arbetssätt

Det finns ett återkommande behov av utveckling av insatser och arbetssätt för den mångsidiga målgruppen inom psykisk hälsa. Särskilt påpekas behovet för arbetet med de som har neuropsykiatriska diagnoser, bland annat i kombination med självskadebeteende i ung ålder. Det eftersöks arbetssätt för

målgruppen som ställer både en lagom kravnivå samt hjälper till med begränsningar. Ett annat återkommande behov är metoder för förhållningsätt och bemötande av personer med neuropsykiatriska diagnoser. Här nämns specifikt behovet av lågaffektivt bemötande och tydliggörande pedagogik. Inom tvångsvården finns ett specifikt behov av kunskapsunderlag för att utöka kunskapen om tvångsvårdens villkor hos personalen, så att de i sin tur kan förmedla den vidare till patienterna. Till denna personalgrupp eftersöks också kunskapsunderlag för heldygnsvård utan medgivande och underlag som tar hänsyn till graden av sjuklighet, till exempel multiproblematik eller tillstånd där dubbla diagnoser förekommer. Liksom för andra av socialtjänstens områden eftersöks även här en sammanställning av effekter av olika insatser och arbetsätt för olika målgrupper.

Multiproblematik

Det finns ett generellt behov av att öka kunskapen kring personer med flera diagnoser och funktionsnedsättningar. Bland annat nämns behov av kunskapsunderlag som rör begåvningsnedsättningar och psykisk ohälsa i kombination med missbruksproblem och även neuropsykiatri kopplat till sociala problem. Det behövs kunskap kring hur dessa tillstånd påverkar varandra, och hur socialtjänsten och den kommunala och landstingsdrivna psykiatri- och beroendevården ska kunna behandla målgruppens alla tillstånd samtidigt och inte ett tillstånd i taget. Idag upplever vissa att det saknas kunskap om hur denna målgrupp ska behandlas bäst. En respondent menar dock att det istället handlar om att tillgängliggöra den befintliga kunskapen.

Samverkan och ansvar

Socialtjänstens beställar- och utförarpersonal har behov av kunskapsunderlag som ger dem bättre kännedom om ansvarsfördelningen mellan huvudmännen kommun och landsting. Det finns också behov av ett mer detaljerat kunskapsunderlag rörande ansvarsfördelning mellan kommun och landstingsdriven psykiatri. En annan respondent uttryckte att det behövs ett kunskapsunderlag som tydliggör behovet av samverkan mellan olika huvudmän, vad gäller multisjuka klientgrupper, som ofta har kontakt med många olika aktörer. Det är särskilt viktigt med ett kunskapsunderlag som beskriver vikten av och hur dessa olika aktörer kan samverka med varandra. För unga med självskadebeteende behövs kunskapsunderlag som beskriver hur skola, landsting och socialförvaltning bäst ska kunna arbeta för att bistå de unga. Det eftersöks också bättre samverkansformer mellan socialtjänsten och skola samt barn- och vuxen psykiatri. Här lyfts att unga vuxna, de som fyllt 18, lätt faller mellan stolarna.

Utredning och bedömning

Det finns behov av att utveckla bedömningsmetoder för psykisk hälsa, en respondent eftersöker något motsvarande ASI, som finns för missbruksområdet. Flertalet betonar just behovet av praktiska verktyg för att kunna kartlägga behandlingsbehovet hos klienterna på bästa sätt. Specifika behov finns inom socialpsykiatri och rättspsykiatri.

Missbruk

Följande behov är återkommande bland de respondenters svar som avser området missbruk.

Insatser och arbetssätt

Respondenterna pekar på behov av fler behandlingsmetoder inom missbruksområdet. Det behövs bland annat metoder för motiveringsarbete för personer med missbruksproblem, särskilt för dem som motsätter sig hjälp och fortsätter med sitt missbruk. Det eftersöks även förebyggande arbetsmetoder för dem som sedan blir aktuella för vård enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). Övriga synpunkter som tagits upp är behov av nya föreskrifter/ allmänna råd/ eller en handbok för tillämpningen av LVM. Dessa skulle vara till nytta både för handläggare inom kommunerna samt inspektörer. För ungdomar som missbrukar exempelvis cannabis behövs nya behandlingsmetoder. Det finns åsikter om att de öppenvårdbehandlingar som idag rekommenderas av Socialstyrelsen många gånger är verkningslösa. Ett ytterligare område där det finns behov av kunskapsunderlag är barn till föräldrar som missbrukar. Som för andra områden eftersöks kunskap om vilka effekter olika behandlingsalternativ ger olika målgrupper.

Kompetenshöjning

Kunskapsluckor som tas upp för området missbruk berör preventiva strategier, kunskap om vad som sker med personen under själva behandlingsprocessen, kunskap om spelberoende och förståelse för vilka bio-psykosociala faktorer som är av betydelse för hur missbruk och beroende kan uppstå. Som för andra av socialtjänstens målgrupper finns här också ett behov av att öka kunskapen om samsjuklighet med utgångspunkt i missbruk och beroende. Specifikt påpekas att brukares egna kunskaper måste fångas upp i den samlade kunskapen. Det finns behov av kunskapsunderlag som belyser användandet och effekten av olika droger, som anabola steroider och nyare droger som kan köpas via nätet. En respondent hävdar att missbrukandet ändrat karaktär på senare år och att olika preparat numera blandas i större utstäckning än tidigare. Det finns behov av kunskapsunderlag som beskriver effekten av detta.

Samverkan och ansvar

För att arbeta utifrån de nya Nationella riktlinjerna för missbruksområdet behövs kompletterande underlag som förtydligar hur kommun och landsting kan samverka i arbetet. Även för spelmissbruk eftersöks underlag som förtydligar alla berördas ansvar. Det behövs också bättre samverkansformer mellan missbruksenheten och barn- och ungdomsenheten i de fall då missbrukande klienter har barn.

Asylsökande

Följande behov är återkommande bland de respondenters svar som avser området asylsökande.

Samverkan och ansvarsfördelning

Många pekar på behov av underlag som kan stödja myndigheter och kommuner i det samverkande arbetet med nyanlända. En bättre samverkan behövs redan i det allra första skedet men också senare, som att hjälpa nyanlända med att få arbete och bli fullt integrerade i samhället. För det tidiga skedet önskas en tydliggörande sammanställning av berörda myndigheter och organisationers lagstiftning, ansvarsområde och handläggning. Specifika myndigheter och organisationer som nämns är Migrationsverket, överförmyndaren, hälso- och sjukvården samt socialtjänsten. Kunskapsunderlagen bör ha särskilt starkt fokus på samverkan kring ensamkommande barn. Ett mer specifikt behov som tagits upp är barns rätt till skolgång, och då även gömda barns skolgång. Idag finns en osäkerhet om hur samverkan ska ske runt barnens skolgång för att inte röja deras identitet. Det finns också en osäkerhet kring kommuners ansvar i situationer med gömda flytkingar generellt.

Kompetenshöjning

Det finns ett stort behov av kunskap och underlag kring asylsökande och ensamkommande flyktingbarn. Det behövs även kunskapsunderlag som beskriver andra kulturer för att ge socialtjänstens personalgrupper större förståelse för nyanlända vilket också skulle förbättra arbetet.

Insatser och arbetssätt

Det finns behov av större kunskap om evidensbaserade metoder för bemötande vid trauma och svår ångest. I dagsläget är situationerna svåra då socialtjänsten saknar tidigare kunskap om barnen och dessutom ofta behöver utföra samtalen med hjälp av tolk.

Ekonomiskt bistånd

Följande behov är återkommande bland de respondenters svar som avser området ekonomiskt bistånd.

Insatser och arbetssätt

Det eftersöks metoder och underlag för att motivera personer med lång frånvaro från arbetsmarknaden att ta sig tillbaka. Det behövs verksamheter som är anpassade till dessa personer och deras behov som inte sällan präglas av både fysiska och psykiska problem. Respondenter uppger också ett behov av att få kunskap om effekterna av de olika insatser som ges och de projekt som drivs för de personer som inte står till arbetsmarknadens förfogande enligt Arbetsförmedlingens kriterier.

Kompetenshöjning

För att kunna möta alla olika personer som får ekonomiskt bistånd finns behov av större kunskap om olika kulturer. Det finns också behov av mer forskning inom ekonomiskt bistånd eftersom första kontakten med socialtjänsten ofta sker via ekonomiskt bistånd till följd av hyresskulder. Det behövs även mer kunskap kring risk- och skyddsfaktorer kopplade till långvarigt bidragsmottagande.

Utredning och bedömning

Det finns behov av standardiserade bedömnings- och utredningsinstrument inom området för ekonomiskt bistånd. En respondent anser att Arbetsförmedlingen har användbara verktyg för att få individer att bli självförsörjande och eftersöker något liknande inom ekonomiskt bistånd.

Samverkan och ansvar

Det finns behov av förtydligande kunskap om handläggarens roll och ansvarsområde inom ekonomiskt bistånd. För att en person ska kunna komma vidare behövs samverkan mellan olika aktörer för att få till ett helhetsgrepp. Ett exempel som nämns är de ungdomar som är arbetslösa, dels de över 20 år men även de som ej fullföljt gymnasiet. För att på bästa sätt fånga upp dessa ungdomar och hjälpa dem till arbete behövs samverkansformer mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och socialtjänsten.

Hemlöshet

Följande behov är återkommande bland de respondenters svar som avser området hemlöshet.

Utredning och dokumentation

För området hemlöshet eftersöks flera olika stöd i utredningsarbetet, som exempelvis stöd för ökad jämnställdhet vid bedömning av boende och stöd för att utreda vad som kan vara strukturella respektive individuella behov till varför boende behövs. Det eftersöks också stöd för att göra barnkonsekvensanalyser då barnfamiljer är nära att avhysas.

Insatser och arbetssätt

Det finns ett behov av kunskap och forskning om vilka metoder som är effektiva mot hemlöshet, specifika metoder som pekas ut är Bostad först och trappstegsmodellen. Det behövs kunskap om vad inom metoderna som fungerar för olika grupper. Det behöver också utformas metoder för att utvärdera Bostad först, och även jämföra metoden internationellt.

Samverkan och ansvarsfördelning

Det råder oklarhet kring socialtjänstens ansvar i situationer kring bostad- och hemlöshetsfrågor. Enligt en respondent fungerar socialtjänsten som bostadsförmedlare vilket inte upplevs vara deras egentliga uppdrag. En vanligt förekommande situation är att personer blir bostadslösa till följd av skulder. Ett förtydligande av vem ansvaret ligger på i dessa situationer behövs. En respondent menar att det inte är socialtjänstens ansvar även om det ofta hamnar där. En respondent vill se en lagstiftning kring ansvaret för den så kallade strukturella hemlösheten.

Våld

Följande behov är återkommande bland de respondenters svar som avser området våld.

Utredning och dokumentation

Det finns behov av bedömningsmetoder för olika ändamål inom våldsområdet. Specifikt utpekas behov av verktyg för att kunna göra riskbedömningar av våld i nära relationer.

Slutsatser och diskussion

Sammanfattning

Enligt de som deltagit i kartläggningen finns det behov av kunskapsunderlag inom samtliga av socialtjänstens områden med en tyngdpunkt inom områdena äldre, funktionshinder samt barn och ungdom. De upplevda behoven varierar, men särskilt återkommande teman rör insatser och arbetssätt, utredning och dokumentation samt uppföljning. Svaren från enhetscheferna och övriga organisationer skiljer sig åt på några punkter: enhetscheferna anger behov av underlag för juridiska problem och för klienter med multiproblematik till skillnad från övriga organisationer som upplever betydligt färre, alternativt inga behov för dessa områden. Istället beskriver övriga organisationer fler behov kring implementerings- och uppföljningsarbete. Skillnaderna är troligtvis kopplade till de olika respondenternas huvudsakliga arbetsuppgifter. Det finns teman som sällan nämnts, som exempelvis prevalens (hur vanligt ett visst problem eller tillstånd är), effekten av specifika interventioner eller stöd för att identifiera och värdera vetenskaplig kunskap. Att dessa teman sällan nämnts av respondenterna behöver inte innebära att de inte upplever behoven utan att de angett andra behov som upplevs som mer akuta. Enligt en undersökning av socialtjänstens enhetschefer 2013 uppgav exempelvis 90 % av de tillfrågade att socialarbetarna inte hade tillräcklig kunskap för att söka och värdera vetenskaplig kunskap. Kunskapen är viktig för att kunna arbeta enligt en evidensbaserad praktik. Att enhetscheferna i den här undersökningen inte angett kunskapen som ett behov kan betyda att enkätfrågornas formulering fått respondenterna att se andra eller färre behov, eller att enhetscheferna inte anser att den kunskapen behövs i socialarbetarnas arbete. Vissa respondenter har även angett behov av kunskap som redan har existerande kunskapsunderlag. Exempelvis eftersöks stöd för att göra säkerhetsbedömningar vid våld i nära relationer, vilket redan finns med hjälp av bedömningsinstrumentet FREDÅ. Ett annat exempel rör behov av kunskapsstöd kring arbetet enligt en evidensbaserad praktik, här har Socialstyrelsen tagit fram "Att skapa en grund för evidensbaserad praktik" från 2012. Detta antyder att Socialstyrelsen och andra myndigheter behöver se över sin strategi för kunskapsspridning.

På grund av kartläggningens låga svarsfrekvens görs ingen vidare analys av resultatet. Inte heller kan kartläggningen ligga till grund för några prioriteringar. Utformningen av kartläggningen befinner sig fortfarande på ett utvecklingsstadium.

Att kartläggningens utformning inte är optimal märks särskilt då det finns en skillnad i omfattning mellan respondenternas bidrag. Socialtjänstens enhetschefer är mer kortfattade och generella i sina svar än övriga respondenter. En förklaring till skillnaden kan vara svarsformulärens olika format och enkätens konstruktion. Enhetscheferna svarade troligtvis individuellt i en elektronisk enkät och övriga respondenter kunde däremot sammanställa olika kollegors kunskaper i ett för organisationen gemensamt dokument. Det fanns

också grupper som inte svarat alls, nämligen de tre fackföreningarna och organisationerna för privat respektive idéburen vård- och omsorg. Av SKLs samordnare svarade endast en av sju. Många av bidragen låg även på en mycket generell nivå vilket kan bero på enkätfrågornas öppna svarsalternativ.

Utvecklingsarbete

Resultaten från den här kartläggningen ger en ögonblicksbild av praktikens behov och vägledning inför kommande kartläggningar. Här nedan presenteras punkter som skulle kunna utvecklas och avslutningsvis listas ett antal förslag på förbättringar för framtida kartläggningar.

Urval

Med en svarsfrekvens på cirka 50 procent uppstår frågan om vilka som är den rätta målgruppen för den aktuella frågeställningen samt hur svarsfrekvensen ska kunna höjas. För att undersöka bortfallet ringdes 20 slumpvis valda enhetschefer upp (fem har svarat). De fick besvara varför de inte medverkade i kartläggningen. Orsakerna som angavs var den valda tidsperioden runt sommaren och mycket att göra i övrigt. De flesta sa dock att de tycker att det är viktigt att delta i likande undersökningar och att de har som målsättning att göra det i framtiden.

Den grupp som bäst känner till socialtjänstens behov bör rimligen vara de som arbetar inom socialtjänsten, därför är denna grupp viktigast att fråga i framtida kartläggningar. Alternativa respondenter till enhetscheferna, som använts i den här kartläggningen, är socialchefer eller socialsekreterare och biståndsbedömare. Socialcheferna är antagligen för långt ifrån det faktiska socialtjänstarbetet. Socialsekreterarna och biståndsbedömarna är troligtvis inte en lämplig målgrupp även om det är de som är allra närmast klienterna. Anledningen till det är dels att det är svårt att få adresser till ett lämpligt urval av dem, dels att det ställer krav om en större undersökningsgrupp för att uppnå rimlig representativitet. Enhetscheferna bör rimligen ha, eller kunna införskaffa sig, en överblick av vilken kunskap som finns på enheten. Därför anses de vara den lämpligaste målgruppen inom socialtjänsten. Genom att enkäten skulle kunna instruera enhetscheferna att även förankra enkätsvaren bland enhetens övriga medarbetare kommer svaren förhoppningsvis representera verksamhetens behov i ännu högre utsträckning. För att täcka in socialtjänstens alla sakområden bör kommunens samtliga enhetschefer kontaktas även fortsättningsvis. Det finns dock en mängd olika variationer av chefsroller, där vissa ansvarar för alla sakområden och andra bara för ett. För att undvika att vissa respondenter endast svarar för ett visst sakområde bör enkäten vara uppbyggd så att enhetscheferna får svara för samtliga ansvarsområden.

Brukarorganisationer och FoU-enheter är ytterligare grupper som bör inkluderas i framtida kartläggningar. Svaren från de olika respondenterna bör även fortsättningsvis analyseras separat varandra. Brukarorganisationer är en viktig grupp eftersom det är för dem som både socialtjänst och myndigheter ytterst finns till för. Enligt intresseföreningen FoU Välfärd har FoU-enheter bland annat ett gemensamt fokus, att genom verksamhetsnära arbete utveckla socialtjänstens arbetssätt. Beroende på vad kommande

kartläggningar avser att undersöka bör även därför alla FoU-enheter inkluderas framöver. Det kommer dock att bli svårt att få en heltäckande bild av socialtjänsten, då FoU-enheter ofta är specialiserade inom specifika sakområden.

Genom att kartläggningen inkluderar fler respondenter än socialtjänstens enhetschefer framkommer rimligen fler aspekter av socialtjänstens behovsbild, men det behöver inte leda till ett bättre underlag för prioritering och beslut. Myndigheter och universitet är ofta mycket stora organisationer och får därför svårt med att komma in med representativa bidrag, det är inte heller säkert att deras kunskap är den mest relevanta i sammanhanget. Myndigheter och universitet skulle därför kunna uteslutas ur kommande kartläggningar och inkluderas i ett senare skede där materialet diskuteras och prioriteras. I framtida kartläggningar kan det också finnas anledning att involvera fler högskoleutbildningar. Även om socionomer är den dominerande yrkesgruppen finns det fler professioner som verkar inom socialtjänsten.

För att få en ökad svarfrekvens krävs bland annat att mottagarna av enkäten upplever frågorna som angelägna att besvara. En möjlig utveckling är att involvera exempelvis NSK-S i arbetet så att regionala representanter kan hjälpa till med att föra ut frågan och förmedla vidare att det är ett angeläget arbete för många olika intressenter. Det är viktigt att följa upp eventuellt bortfall för att undersöka om de som inte svarar har samma eller andra behov.

Socialtjänstens myndighetsutövning belyser endast en del av socialtjänsten. Det är viktigt att även kartlägga utförarorganisationernas behov av kunskapsunderlag. Kartläggningen skulle exempelvis kunna undersöka personalens behov av stöd vid olika arbetssätt, interventioner och uppföljning. Det är dock inte helt oproblematiskt då det saknas en aktuell förteckning över den mängd olika utförare som verkar inom fälten.

Enkätkonstruktion

Enkäten kan behöva omarbetas för att bättre fånga in dels omfattningen av behov, dels behovens allvar. Ett sätt att göra det på är att i enkäten utgå från kända och förväntade behov och att dessa anges som fasta svarsalternativ. Det ska dessutom finnas utrymme att komplettera i fri text. Svaralternativen kan i ett andra steg graderas enligt angelägenhetsgrad, exempelvis en tregradig skala med ej viktigt, viktigt och mycket viktigt. Det är även viktigt att försöka få respondenterna att vara mer specifika i sina svar. I denna kartläggning har respondenterna tenderat att ge svar med populationen i fokus och utan att ange ett specifikt utfall, som exempelvis "äldres behov". Ett sätt att få fram mer specifika svar är att gå vidare med kartläggningens vanligaste och mest allvarliga behov i fokusgrupper, uppdelat på sakområde. Fokusgrupperna skulle kunna diskutera behoven mer djupgående, hur behovet skulle kunna lösas och hur ett framtaget kunskapsunderlag skulle kunna komma till användning i praktiken. Den sista frågan är viktig med anledning av att många behov som angetts i den här kartläggningen redan har existerande kunskapsunderlag som eventuellt inte används idag.

En inventering likt denna kan ge information om behoven och hur vanliga de är samt vilka som upplevs som viktigast. Men för att ligga till grund för en prioritering av myndigheters utvecklingsarbete kan underlaget behöva kompletteras med andra kriterier. Exakt hur en sådan prioritering ska göras återstår att besluta om. Rimligen bör prioriteringen inkludera faktorer om ett visst behov har konsekvenser för liv och hälsa, berör många, har stor variation i praxis, stora ekonomiska konsekvenser, eller är kontroversiell.

Sammanfattningsvis föreslås följande inför framtida kartläggningar:

- De huvudsakliga mottagarna bör vara ett slumpvis urval av socialtjänstens enhetschefer, brukarorganisationer och FoU-enheter.
- För att få en högre svarsfrekvens föreslås en annan tidsperiod för utskicket och ett mer utvecklat kontaktarbete med respondenterna och andra regionala aktörer. Med rätt paketering av kartläggningen kan en högre svarsfrekvens uppnås.
- För att täcka upp alla av socialtjänstens sakområden bör enkäten vara uppbyggd så att varje enhetschef eller organisation svarar för samtliga av de områden de ansvarar för eller arbetar inom och att svar för olika sakområden särskiljs.
- För att få ett mer representativt och detaljerat resultat föreslås en omkonstruktion av enkäten. Istället för att enkäten bygger på enbart öppna frågor kan respondenterna välja mellan ett antal förvalda behov, med möjlighet till att komplettera i fritext, de valda behoven graderas sedan enligt angelägenhetsgrad och specificeras sedan enligt en mall för att ge en högre detaljeringsnivå.

Bilaga 1. Kontaktlista

279 enhetschefer inom 80 slumpvis valda kommuner

Socionomprogrammet Linköping
Socionomprogrammet Dalarna
Socionomprogrammet Ersta Sköndal
Socionomprogrammet Gävle
Socionomprogrammet Göteborg
Socionomprogrammet Jönköping
Socionomprogrammet Karlstad
Socionomprogrammet Linnéuniversitetet
Socionomprogrammet Lund
Socionomprogrammet Malmö
Socionomprogrammet Mittuniversitetet
Socionomprogrammet Mälardalen
Socionomprogrammet Stockholm
Socionomprogrammet Umeå
Socionomprogrammet Örebro

Föreningen Socionom inom familjehemsvård
Yrkesförbundet Sveriges socialarbetare
FSS Föreningen Sveriges Socialchefer
Nätverket för arbetsterapeuter och sjukgymnaster inom äldreomsorg
Riksföreningen för sjuksköterskor inom äldreomsorg
Föreningen social omsorg

Vision
Akademikerförbundet SSR
Kommunal

Blekinge kompetenscentrum
Forskningsstation Katrineholm
FoU i Sörmland
FoU i Väst
FoU Jämt
FoU Kronoberg
FoU Nordost
FoU Nordväst
FoU Norrbotten
FoU Sjuhärad Valfärd
FoU Skåne
FoU Valfärd Region Gävleborg
FoU Valfärd Regionförbundet Örebro
FoU Valfärd Värmland
FoU Västernorrland

FoU Regionförbundet Uppsala
FoU Södertörn
FoU Fyrbodalen
FoU Västerbotten
Västmanlands kommuner och landsting, utvecklings- och utredningsfunktionen
Skaraborgs FoU
Stiftelsen Äldrecentrum
UFFE Utvecklings- och forskningsenhet
FoU Malmö
Nestor FoU-center
PUFF-enheten
Region Halland Utvecklingscentrum

Statens Institutionsstyrelse
Skolverket
Folkhälsomyndigheten
SBU
Inspektionen för vård- och omsorg
Arbetsförmedlingen
Migrationsverket

Vårdföretagarna
Famna

SKLs samordnare för
Barn och ungdom
Missbruk
Funktionshinder
Ekonomiskt bistånd
Äldre
Hemlöshet
Psykisk hälsa